

A bírálóbizottság értékelése

Horváth Sándor disszertációja egy szerves, átgondolt tudományos építkezésre épülő kutatómunka eredménye, amelynek célja, hogy új megvilágításba helyezze a hatalom és egyén viszonyát a szocialista korszakban egyetlen ember élettörténetén keresztül társadalomtörténeti megközelítéssel, a társadalomtörténeti életrajz műfaját használva, amely egyetlen ember életét és a vele kapcsolatos iratokat az őt körülvevő társadalom kontextusában értelmezi. Nem egyszerűen a hétköznapi emberekre összpontosít, hanem az emberek egy meghatározott csoportjára, akik egy életrajz szereplői, és ezek a szereplők és az általuk létrehozott szövegek alkotják elemzésének eszközeit. Munkája során arra keresi a választ, hogy „miként válik egy hétköznapi ember 'háborús bűnössé', majd három évtizedre az állambiztonság ügynökévé”.

A szerző nagy mennyiségű forrásanyagot dolgozott fel, példászerűen foglalta össze meggyőzően bizonyított, forrásokkal alátámasztott meglátásait. A dolgozat logikus szerkezetű, szerzője birtokában van a témájával összefüggésbe hozható korábbi és legújabb nemzetközi szakirodalmi tudásnak.

A disszertáció fontos megállapítása, hogy a hivatalos iratokban használt nyelvhasználathoz a szövegek megalkotói oly módon alkalmazkodtak, hogy azzal saját identitásukat is újrateemtették, ami meghatározta döntéseiket és cselekedeteiket. A totalitárius rendszerek polgárainak el kellett sajátítaniuk egy új nyelvhasználati módot, hogy bizonyítsák lojalitásukat a politikai rendszerhez és érdekeiket érvényesíthessék.

A dolgozat nagy figyelmet szentel annak, hogy érzékeltesse sem főszereplője, sem a vele kapcsolatban álló „hétköznapi emberek” nem csupán a körülmények áldozatait, egyéni döntéseiknek volt mozgástere. Horváth Sándor kitartó nyomozó munkájának köszönhetően feltárultak olyan véletlenszerű körülmények is, amelyek jelentőséggel bírtak egy-egy élethelyzetre. Művében a köztörténeti kontextus nem egy kötelezően felfestett háttér, hanem szervesen összefonódik a helyi mindennapok történéseivel. Miközben arca lett a mindenkori hatalom megtestesítőinek is.

A disszertáció jelentős tudományos eredménye a mindennapi kollaboráció fogalmának bevezetése, annak szemléltetése, árnyalt bemutatása és értelmezése. A kollaboráció társadalmi gyakorlatának bemutatása kapcsán ezáltal sokat tudunk meg a helyi, települési szintű politizálás sajátosságairól is.

Bár a dolgozaton belül vannak bizonyos szerkesztési aránytalanságok, és az állambiztonsági jelentéseket feldolgozó részben gyengül a történeti elbeszélés dinamikája, ez a rész is tartalmaz fontos módszertani újdonságot azáltal, hogy a főszereplő tanulási folyamatába kezdettől beillesztette a tartótisztet, illetve hogy az informátor – tartótiszt kettősét kibővítette a felettesekkel is. Ezzel a megközelítéssel egyedülállóan részletes, szinte mikroszkopikus betekintést nyerhetünk abba a folyamatba, amelynek során a hétköznapi „ügynök” birtokba vette az államhatalom kínálta eszközt.

Horváth Sándor egy igen összetett kérdéskör monografikus feldolgozására vállalkozott. Disszertációja kiválóan dokumentálja, hogy egyetlen életen belül különböző helyzetekben és időszakokban más és más jellemezhetett egy-egy történelmi szereplőt, így a politikai participáció átalakulásának lehetséges formáiról, a különböző generációk kommunizmus-/szocializmusképéről is új megállapításokat tett. Munkája igen fontos hozzájárulás a jelenkortörténet fontos kérdéseinek feldolgozásához.